

BAMAKO'DA BEŞ GÜN: FRANSA'YI YOKLAMAK

DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Afrika ülkelerindeki bir sorunun iç dinamiklerin göz ardı edilip dış dinamiklerle açıklanmasına 26 Temmuz 2023 tarihinde Nijer'de yaşanan askerî darbe sonrasında sıkça rastlanılmıştır. Pek çok kaynak bu darbeyi açıklarken sivil yönetimin ülkenin kuzeyinde giderek artan cihatçıları ve Tuareg ayrılıkçıları temel almaktan çok özellikle çeşitli Afrika ülkelerini bir dönem kolonyal yönetim altında tutan Fransa'yı değerlendirmiştir.

”

Akademik olarak bakıldığında, Afrika'nın nasıl algılandığıyla ilgili en az üç saptama yapılabilir. Bu saptamalar kıtadaki ülkelerin ve insanların anlaşılma durumlarını olumlu yönde etkilemez ancak bir şekilde gündeme getirilmelidir. Birincisi, Afrika'nın pek çok kaynak tarafından 54 ülkeli, 2 bine yakın yerel dilli ve 3 bine yakın yerel halklı bir kıta ye-

rine tek ülkeli, tek dilli ve tek halklı bir kıta olarak algılanmasıdır. “Afrika politikası”, “Afrika ekonomisi”, “Afrika çok güzel bir ülke” gibi ifadeler kıtanın çoğulcu yapısına gölge düşürmekte, Afrika'yı tek bir yapıymış ya da ülkeymiş gibi göstermektedir. İkincisi, yine pek çok kaynak tarafından dile getirilen “Geleceğin kıtası Afrika” ifadesi, algıyı Afrika'daki ülkelerin ve halkların günümüzdeki konumlarından uzaklaştırmakta, bu ülkelerin ve halkların güncel sorunlarının görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Üçüncüsü ise Afrika ülkelerinin ya da halklarının yaşamlarını etkileyen birtakım siyasi, ekonomik ve sosyal olayların o ülkelerin iç dinamikleri yerine dış dinamikleri temel alan uluslararası politika temelinde açıklanmasıdır. Bir ülkedeki askerî darbenin öncelikli olarak o ülkedeki sivil-asker ilişkilerinin durumu yerine sistemdeki hegemonların güç paylaşımı temelinde anlatılması bu duruma tipik örnektir.

AFRİKA GELİŞMELERİNDE İÇ BOYUT

Afrika ülkelerindeki bir sorunun iç dinamiklerin göz ardı edilip dış dinamiklerle açıklanmasına 26

Temmuz 2023 tarihinde Nijer'de yaşanan askerî darbe sonrasında sıkça rastlanılmıştır. Pek çok kaynak bu darbeyi açıklarken sivil yönetimin ülkenin kuzeyinde giderek artan cihatçıları ve Tuareg ayrılıkçıları temel almaktan çok özellikle çeşitli Afrika ülkelerini bir dönem kolonyal yönetim altında tutan Fransa'yı değerlendirmiştir. Fransa'nın Nijer'deki uranyum üzerinde büyük egemenliği olduğunu ve bu egemenliği arttırmak için Nijer'in iç siyasetindeki istikrarı bozmak istemesi iddiası 2023 darbesinin dış dinamiklerle açıklanmasının en sık rastlanan yorumu olmuştur. Bu yorum Nijer'i aşmış ve yakın zamanlarda darbeler gören Mali'ye de uzanmıştır. Mali'nin Fransa'nın Afrika'da uzun zamandır sahip olduğu nüfuz alanı içindeki ülkelerden biri olduğu su götürmez bir gerçektir. Afrika kıtasındaki toprak mülkiyet haklarının devredilmesiyle kolonileşmenin resmîyet kazandığı 1884-1885 Berlin Konferansı'yla perçinleşen Mali üzerindeki Fransa etkileri günümüzde de sürmektedir. Bunun en basit örneği Bambara gibi yerel dillerin yanında halkın Fransızca konuşmasıdır. 1915 yılından 1916 yılına kadar süren halklar isyanına, 1958 yılında ülkenin, Fransız Sudanı adıyla bağımsız olmasına, 1959 yılında Senegal'le kurulan federasyona, 1960 yılında ülkenin Mali adını almasına, 1968-1974 yılları arasındaki kuraklığa, 1992 yılında demokrasiye geçişe, 2012 yılında başlayan Tuareg isyanlarına, 2013 yılında ülke toprakları içinde kurulan Aazawad Cumhuriyeti'ne, 2015 yılında başlayan cihatçı saldırılara ve 2020 ile 2021 darbelerine rağmen Fran-

sa'nın Mali üzerindeki etkileri hep hissedilir olmuştur. Ancak bu etkilerin süregelmesi bunların sorgulanmadan kabul edildiği anlamına gelmemelidir.

Bu etkilerin sorgulanması Fransa'nın 2013 yılında Mali'nin de içinde bulunduğu bölgede başlattığı güvenlik destek programı, Serval Operasyonu'nun 2014 yılında bitirilmesiyle aynı şekilde 2014 yılında başlattığı Barkane Operasyonu'nun 2022 yılında bitirilmesiyle ve 2022 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Sahel bölgesindeki 5100 askeri geri çekme kararı almasıyla güçlenmiştir. Aynı zamanda Nijer'deki askerî cuntaya destek veren Mali cuntasının Nijer'deki cuntayı eleştiren ve sivil Cumhurbaşkanı Mohamed Bazoum'u serbest bırakmak için baskı yapan Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğunu (ECOWAS) bir Fransa kuklası olarak görmesi ve Sahel bölgesindeki Frankofon ülkelerde kullanılan para birimi Franc CFA'yı tedavülünden kaldırmak istemesi de söz konusu güçlenmede rol oynamıştır. Bunların dışında Mali cuntasının Türkiye'den satın aldığı silah gibi güvenlik sağlama malzemeleri, Çin'den sağladığı altyapı projeleri, Brezilya'dan ve Hindistan'dan sağladığı üstyapı projeleri, Rus paralı asker şirketi Wagner Grubu'nun ve Rus devletinin Mali'ye güvenleştirmeye ilgili verdiği kısa ve uzun vadeli sözler de Fransa etkilerinin sorgulanmasının güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla günümüz Mali'sindeki Fransa etkileri geçmiştekinden daha çok sorgulanır duruma gelmiştir.

“
Turistik açıdan bana göre oldukça gelişmiş Bamako'yu gezerken Fransa etkisinin nasıl sorgulandığını çeşitli durumlarda ve yerlerde görme fırsatım oldu. Patrice Lumumba Parkı'ndan sağa dönüp Büyük Pazar'a doğru ilerlediğinizde yaklaşık 600 metre sonra bir üst geçit görürsünüz. O üst geçidin üzerindeki Rus bayrağı bana Mali'nin Rusya'ya verdiği önemin boyutları hakkında canlı bir fikir verdi.”

BAMAKO'DA BİR TUR: SORGULANAN FRANSIZ NÜFUZU

1.241.000 kilometrelik yüzölçümüyle dünyadaki en büyük 24. ülke olan Mali'nin başkenti Bamako'da 20-25 Ağustos 2023 tarihleri arasında geçirdiğim zamanda Fransa etkilerinin nasıl sorgulandığını görme şansım oldu. Öncelikle belirtmek gerek ki Bamako oldukça güvenli bir şehir. Uçağa binmeden önceki günlerde en az on dostumun beni Bamako'ya gitmekten vazgeçirmeye çalıştıklarını, yerli ve yabancı arasında Bamako'nun ne kadar güvensiz olduğunun yer alması, resmî kurumların Bamako'ya gitmeden

önce insanları güvenle ilgili uyarılarını düşündüğümde şehri dolaşırken ve konaklardan oldukça rahat olduğumu söyleyebilirim. Bunun yanında Bamako'nun Afrika'da en çok açık hava anıtına sahip olan ülkelerden biri olduğunu ve bunun da şehri çok turistik yaptığını eklemek isterim. Bağımsızlık Anıtı, Barış Anıtı, Modibo Keita'yı Anma Meydanı, Buteflika Bulvarı'nın başındaki iki tane demokrasi ve özgürlük heykelleri, şehir merkezindeki Kwane Nkrumah heykeli, Büyük Çarşı'nın girişindeki Patrice Lumumba Parkı, Afrika Kulesi, dünyanın en zengin insanı eski Mali İmparatoru Mansa Musa (Kankou Musa olarak da bilinir) Heykeli ve 22 Mart 1991 Şehitler Anıtı şehri bir açık hava müzesine çevirmiş. Şehrin kuzeyinde yan yana duran Mali Ulusal Müzesi, Mali Ulusal Hayvanat Bahçesi ve Mali Ulusal Parkı ise Bamako'daki turistik zenginliğini çok arttırıyor. Goudama Lokantası'nda pişirilen zame ve fakoo ile her yerde bulunabilecek bissab ile tamarin suları Mali'nin yerel mutfağını denemek isteyenler için çok uygun yerler.

Turistik açıdan bana göre oldukça gelişmiş Bamako'yu gezerken Fransa etkisinin nasıl sorgulandığını çeşitli durumlarda ve yerlerde görme fırsatım oldu. Patrice

Lumumba Parkı'ndan sağa dönüp Büyük Pazar'a doğru ilerlediğinizde yaklaşık 600 metre sonra bir üst geçit görürsünüz. O üst geçidin üzerindeki Rus bayrağı bana Mali'nin Rusya'ya verdiği önemin boyutları hakkında canlı bir fikir verdi. Bayrağın yıpranmışlığı onun oraya yeni asılmadığını, en az üç aydır üst geçitte asılı olduğu izlenimi uyandırdı. O geçitten devam edip yine sağa döndüğünüzde ve köşedeki El Sanatları Atölyesi'nin karşısındaki Büyük Cami'ye girdiğimde ise kapıdaki görevlinin bana "Müslüman mısın değil misin?" yerine "Fransız mısın değil misin?" diye sorması dikkat çekiciydi. Bu demek oluyor ki örneğin Fransız bir Müslüman'ın Büyük Cami'ye girmesi Fransız olmayan bir Müslüman'ın Büyük Cami'ye girmesinden daha zor. Fransız etkilerinin sorgulanmasını yaşadığım başka bir olay ise Bağımsızlık Anıtı'nın yanında gerçekleşti. Anıtın fotoğraflarını çekerken yanıma bir polis memuru yaklaştı ve "Siz ne yaptığınızı sanıyorsunuz? Burası bizim bağımsızlık anıtımız. Ne hakla bu kutsal yerin fotoğrafını çekiyorsunuz?" diye çıkışarak beni karakola çağırdı. Karakolun içinde

Bağımsızlık Anıtı'nın kutsal bir yer olduğunu, "bize" karşı kazanılırken çok kan döküldüğünü, benim böyle bir yerin fotoğrafını çekmeden önce belediyeden izin almam gerektiğini, bu izni almadığım için komisere beni rapor etmek zorunda olduğunu, bu işin mahkemeye kadar uzayabileceğini söyledi. Ben de kendisine sakince Türkiye'den geldiğimi, Mali'yi yönetenlerle herhangi bir bağım olmadığını söyleyince memur pasaportuma baktı ve beni serbest bıraktı. Eğer onun sandığı gibi Fransız olsaydım sanırım bu satırları yazmakta oldukça güçlük çekerdim. Bu konudaki benzer bir durumu da Ulusal Müze'den şehir merkezine doğru gelirken inşaatı devam ettiğini düşündüğüm Tarih Öncesi Müze'nin yanındaki küçük parkın yanında yolda duran reklam panolarındaki "Rusya ve Mali: Kazan Kazan İlişkisi Büyüyor" afişini görerek yaşadım. Bu afişi daha sonra şehrin farklı yerlerinde de gördüm. Ayrıca tarihe antikolonyalist tutumuyla damga vurmuş ve bu nedenle öldürülmüş Patrice Lumumba Heykeli ve Afrika'daki ilk bağımsız ülke Gana'nın ilk ulusal lideri Kwame Nkrumah'ın heykeli

şehirdeki ulusalcılığı ve kolonyalizm karşıtı havayı çok iyi yansıtıyor. Şehirdeki reklam panolarında "Mali Halkı Assimi Goita'ya Teşekkür Ediyor" posterleri ise her ne kadar oraya devlet tarafından asılmış da olsa cunta yönetimine karşı halkın belli bir sempati beslediğini gösteriyor gibi düşündüm. Goita'nın 1 Şubat 2022 tarihinde Fransız büyükelçisini ülkeden kovması, daha sonra ise Birleşmiş Milletler Barış Gücü MINUSMA'nın sözcüsünü persona non grata ilan etmesi konuştuğum kişilerden elde ettiğim bilgilere göre halk tarafından büyük destek görmüş. Şu anda Fransa'nın Mali'deki diplomatik varlığı maslahatgüzar seviyesindeymiş. Ayrıca Mali hükümeti 25 Temmuz 2023 tarihinde Fransızca'yı artık resmî dil olarak kullanmayacağını açıklamış.

Sonuç olarak, Afrika'nın en güzel ülkelerinden biri olan Mali'nin başkenti Bamako'da geçirdiğim beş gün bana Fransa'nın ülkedeki etkilerinin nasıl daha fazla sorgulandığını yeterince göstermiş oldu. Sahel ülkelerinin terörle mücadele için harcadıkları enerjiye katkı veren Fransa'nın bir anda bu katkıyı kesmeye karar vermesi görünen o ki Mali hükümetini ve halkını kızdırmış durumdadır. Bunun yanında Afrika ülkelerinin ordularının geleneksel görevlerinden biri olan ulusalcılığın ve rejimin koruyuculuğunu üstlenmeleri de Fransa'nın Mali üzerindeki etkilerinin sorgulanmasında büyük rol oynuyor gibi durmaktadır. Ülkenin kuzeyine yapılacak başka bir seyahat Fransa etkilerinin nasıl sorgulandığıyla ilgili bizlere daha fazla gösterge sunabilir. ■